

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Теодор Арсов Леков,

Нов български университет, (стара история, (египтология) за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност доцент, по професионално направление (2.2. История и археология (египтология)), обявен в ДВ бр.55/ 19.07.2016 г., с кандидат гл. ас. д-р Емил Митков Бузов.

I. Изследователска дейност и резултати.

1. Оценка на монографичния труд на кандидата Емил Митков Бузов със заглавие: *„Сред богове и пирамиди. Всекидневният живот в Древен Египет“*.

Съгласно изискванията за допускане до кандидатстване за заемане на академичната длъжност „доцент“ в НБУ, трудът е публикуван. Публикацията е на издателство Изток-Запад, София. (Сред богове и пирамиди. Всекидневният живот в Древен Египет. София, 2016, ISBN 978-619-152-768-7).

Монографичният труд се състои от въведение и две части (I - Човек, която включва осем глави и II - Общество, състояща се от седем глави), заключение, бележки, показалец, съкращения и литература списък на илюстрациите, хронологична таблица – общо 504 страници.

Изборът на тема на монографичния труд на Емил Бузов е продиктувана от дългогодишния интерес на кандидата към описанието на ежедневието в Древен Египет и неговото изучаване. Този интерес бе заявен с подготовката и успешното провеждане на курса „Ежедневието в Древен Египет“, четен в БП по египтология на НБУ през последните години. Основания за този научен интерес на кандидата са представени в следните заявления, във въведението на неговия труд: а) Темата е подценявана от болшинството изследователи, съсредоточили своя научен интерес към проблемите на политическата история, религията и др.; б) Основните обобщаващи изследвания се ограничават главно с интерпретацията на изображенията в частните гробници от времето на Старото, Средното и Новото царство, пропускат да интерпретират множеството литературни текстове, които описват бита и ежедневието на древните египтяни, както и липсата на интерпретация върху последните достижения на египетската археология, даваща ни изобилни данни за материалната култура и технологиите в Древен Египет. Трябва да се оцени верността на тези констатации, както и да се добави, че обобщаващите изследвания върху ежедневието често са

насочени към по-широка публика, т.е. те съдържат и много обща информация за историята и културата на Древен Египет, не повдигат редица частни въпроси и не се задълбочават върху детайли, които изискват самостоятелно изследване. Така монографията на Емил Бузов постига две важни цели. Първо, тя е единственото цялостно, комплексно и обемно съчинение на български език по темата; второ, тя се нарежда сред другите обобщаващи изследвания в египтологическата литература, отличавайки се с голямата си пълнота, задълбоченост, с количеството на приведени факти, изследвания и доказателствен материал. Избраният подход – да се осветли една недостатъчно проучвана страна от културата на Древен Египет – ежедневните, битови и прозаични страни от живота на великата цивилизация, която толкова е привличала вниманието с проявите на „висока” култура, с паметниците на елита, постиженията на изкуството, архитектурата и знанията – изисква използването на комплексния метод на изследване, както е и направил авторът. Той привлича данни от различните изследователски полета на египтологията – от текстологичен и иконографския анализ на стенописите в частните гробници – до експерименталната археология и данните, получени от точните науки, които полевите изследвания използват. Затова изворовата база и хронологични рамки на изследването са максимално отворени. Емил Бузов простира своето дирене от Ранното царство до края на Новото царство (назовавайки този период – Класически) и използва максимално голямо количество надписи, литературни произведения, поучения, паметници на епистоларната традиция, административни и съдебни документи, съпоставяйки данните с изображенията и предметите, археологическия контекст и т.н. Всичко това поставя съществени трудности пред изследвателя, който е успял да намери добрия баланс между отделните типове данни, между обема на цитирания и факти, защитаващи неговите тези и общите цели на изследването си – да бъде цялостно, обобщаващо и четивно.

Първата част на монографичния труд е посветена на човека. Материалът е структуриран в следната последователност: 1) Древноегипетската представа за човека; 2) Ролята на семейството; 3) Празници и забавления; 4) Египетската трапеза; 5) Облекло; 6) Хигиена и медицина; 7) Професии и занаяти и 8) Смъртта в Древен Египет. Това е обоснован и много успешен подход – да се проследи човека от момента на раждането му до неговата смърт, в различни сфери на неговите действия – семейството, работата, празника и т.н.; дава яснота и позволява фрагментарните и разпилени в различните източници сведения да бъдат поднесени в цялостен и осмислен вид. От особен интерес в тази част са темите за облеклото, храната и занаятите, които съдържат множество ценни наблюдения и умело съчетаване на фактите за изграждането на

цялостна картина на проблемите. За пример ще използвам частта, посветена на употребата на лена за изготвяне на тъкани. Емил Бузов представя данни, свързани с отглеждането на лена в Египет, анализирайки античната традиция (Плиний, История XX), особеностите на климата, начините на бране и предварителна обработка на растението, след което проследява технологиите на предене с вретено и стан по известните изображения, намерени модели и предмети, анализира качеството на получените платове (с анализ на намерените образци), технологиите на боядисване в различен цвят и начините и технологиите на ушиване на дрехите. Така съчетаването на най-различни информации и детайли, накрая дава на читателя един напълно изчерпателен поглед върху една сфера от бита на древните египтяни, която в много случаи е отбелязвана у други автори само бегло и по подразбиране. Именно в това се състои другата ценност на този труд – да се намерят и зададат правилните въпроси, да се потърсят възможните отговори върху на пръв поглед маловажни теми, или такива, които въобще не са засягани, за да се сглоби цялостна и обща представа. Затова от тази книга можем да научим например къде са се къпали и къде са били местата за тоалетна на обикновените хора, как и с какво са се бръснели и подстригвали, каква е била рецептата за приготвянето на сапун (известна от пап. Еберс) и стотици други такива миниатюрни, но изключително важни парченца от ежедневието на древните обитатели на Нилската долина. За всяка отделна тема, авторът привежда запазените текстове, най-важните и ценни изображения, анализа на намерените артефакти и свидетелствата на античните автори. Всичко това превръща монографичния труд и в една огромна енциклопедия за живота в Древен Египет, в която отделните части следват плавно и логично, запазвайки лекотата на езика и стила.

Втората част на монографичния труд е посветена на древноегипетското общество в класическия период и се състои от следните седем глави: 1) Градове и домове (урбанизация); 2) Столицата и царският дворец; 3) Обща представа за храма и жречеството; 4) Дом за вечността (гробницата); 5) Корабоплаване и транспорт; 6) Икономика и социални отношения; 7) Законодателство и право. Особен приносен момент в това обширно изложение представляват частите, посветени на столицата и царския дворец, която съчетава много успешно данните на археологията и писмените паметници, посветени на царските резиденции; частта, посветена на корабоплаването, където са поднесени много данни, свързани с устройството и технологиите на построяване на египетските плавателни съдове, навигацията и др. Частта, посветена на икономиката и социалните отношения изобилства с данни за цените на различни стоки, известни ни от селището Дейр ел-Медина. Това ни насочва към разбирането на

икономиката и търговията в рамките не само на мащабните царски и храмови проекти, а към измеренията на ежедневието на обикновените хора. Емил Бузов правилно ни предлага множество примери от икономическия живот на това селище, (селище, от което са известни цените на над хиляда продукта), за да може читателят да си представи как протича ежедневието, какво е нивото на благосъстоянието, кое се цени повече и кое по-малко и т.н. Тези данни са тълкувани именно в тази посока, приложено е сравнение с други култури и исторически периоди за благосъстоянието на трудовото население, което води и до изводи от общ порядък – а именно, че начинът на живот и социалните отношения в Древен Египет показват много високо ниво на задоволеност дори сред низините на обществото в сравнение с много по-късни епохи и развити общества.

Частта, посветена на законодателството и съдебната система е изчерпателна и предлага множество факти за съдебната уредба, законодателството и т.н. в Древен Египет, като авторът прокарва паралел между представата за Маат (реда, справедливостта) от морална гледна точка и правовата система, заявявайки, че между „между правото и морала не съществува разлика”. Това твърдение макар и спорно, вярно показва белезите на традиционното общество в Древен Египет и значението на традициите в културните особености на тази цивилизация.

Двете части на труда умело съчетават два погледа към ежедневието в Древен Египет – на *микро*-ниво – ежедневието през призмата на личността и личния човек опит и на *макро*-ниво – ежедневието през призмата на особеностите на обществения живот в Древен Египет. Така личното и частно е съпоставено с колективното и държавното (доколкото в случая можем да употребим този термин), а търсенето на цялостен поглед върху ежедневието се постига с въвеждането на тази многостранна и пъстра картина, показваща различните измерения на живота.

Монографичният труд завършва със заключение, в което авторът обобщава своите наблюдения и тълкува значимите обществени и исторически промени в Египет, като например проблема за „личното благочестие” и залеза на силната царска власт в края на Новото царство, през погледа на взаимоотношенията между отделния човек и обществото, опитвайки се да представи картината на обществените отношения, които движат историческия процес. Тези наблюдения на автора са коректни и аргументирани.

Какви са основните приноси на монографичния труд на Емил Митков Бузов?

Първо, това е първо по рода си проучване на всекидневния живот в Древен Египет на български език, което, замислено и като учебник за съответните курсове в НБУ, не само напълно покрива изискванията за учебник по тази тема, но далеч я

надхвърля – както с размаха, обема (над 500 стр.) и богатството от отделни теми, така и с детайлната информация и събрания огромен фактологичен материал. Много от тези отделни подтеми в монографията могат да се превърнат в отделни самостоятелни изследвания с изцяло научен принос. Такива части са детайлно изследваните професии и занаяти в Древен Египет, в съчетание с изследването на икономиката на страната и анализ на материалните възможности на отделните социални групи на древноегипетското общество, описващи неговото благосъстояние. Внимателно е изследвана урбанизацията в Древен Египет през отделните исторически епохи, като акцентът на изследването е върху темите за древноегипетския дом от времето на Новото царство, отделните столици на страната и царската резиденция. Тази тема също би могла да се обособи в самостоятелно приносно изследване, както и много други, например корабоплаването и транспорта в Древен Египет. Затова една от препоръките към автора е да издаде отделни статии и студии по тези теми, които биха получили заслужено положителни отзиви.

Второ, избраният системен подход – да се привеждат данните на текстологичния анализ на древноегипетските писмени свидетелства, на античните автори за Древен Египет, в съчетание с изображенията в гробниците, храмовете, намерените артефакти и данните на археологията – може да се проследи в цялото съчинение, независимо от значителния му обем. Това е голямо достойнство на труда, отличавайки картината на всекидневния живот, която Емил Бузов изгражда от мащабите, целите и резултатите на други подобни обобщаващи трудове по темата.

Трето, книгата е написана увлекателно и достъпно, умело въвежда читателя в отделните теми и прави добри смислови връзки между тях. Комбинацията от бележки и литература по темите, от една страна, дава изобилна информация, а от друга, не превръща съчинението в тежък и претрупан справочник. Намерен е нужният баланс между максималното количество информация в рамките на възможностите за нейното възприемане. Това прави трудът особено полезен за студенти и за всички любители на египетската древност, които могат да предприемат едно увлекателно пътешествие в миналото.

2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации, направени след назначаването на академичната длъжност „гл.асистент“. За периода след 2010 г. кандидатът има осем статии (една от които е с обем на студия), от които една в съавторство и три под печат. Четири от тях са на английски език, издадени са в реферирани издания и имат своите цитирания. Сред тези работи на кандидата бих искал да отлича две: „Ptahhotep Maxim 32” (P. Prisse 14, 4-14, 6), JES 3 (2010) и „Notes

on Egyptian Wisdom Texts”, JES 4 (2015), които имат сериозен принос в областта на тълкуване на древноегипетските поучителни текстове.

Кандидатът е успял да издаде и две монографии: *„Пътят на живота. Учението на древноегипетските мъдреци”*. София, 2011, 240 стр., книга, която обобщава достижения на неговата дисертация, представена за образователната и научна степен „доктор” и *„Текстове от Древен Египет I. Папирус Весткар”*. София, 2014, 172 стр., брилянтно изследване на папирус Весткар, придружено с превод, транслитерация и подробен историко-филологичен коментар. Това изследване е особено ценно и за студентите в България, които изучават древноегипетски език. В допълнение, кандидатът е разработил учебно пособие (по проект на НБУ) на тема: *Гръко-римските храмове в Горен Египет*. София, 2011, 150 стр.,

3. Сред многото изследователски проекти, по които кандидатът е работил през последните години, бих искал да отлича неговата неуморна работа в основния научно-изследователски проект на Българския институт по египтология към НБУ – действащата археологическа мисия, която от 2012 г. ежегодно провежда разкопки на територията на Египет, Луксор, в гробницата на жреца Пиай (ТТ 263). Емил Бузов е заместник ръководител на разкопките, отговаря за полевия дневник, фото документирането на откритите артефакти и попълването на инвентарната книга. Това са няколко дейности, които при нормални условия биха изисквали участието на екип от няколко души.

II. Учебна и преподавателска дейност.

1. Аудиторна и извън-аудиторна заетост на Емил Митков Буов през целия период покрива изискванията за учебна заетост съгласно Наредбата, а в някои семестри тези норми са преизпълнявани, което е отразено в отчетите за съответните академични години. Кандидатът е работил активно в електронния обучителен модул "MOODLE – НБУ", където е разработил курсове с необходимите: презентации, учебни материали, тестове и упражнения.

2. Емил Бузов е работил за осъществяването на проекта за студентски практики на студентите от бакалавърската програма по египтология и е бил академичен наставник в съответния проект „Студентски практики“ към МОН.

3. Оценката от анкетите на студентите, изготвена за периода 2011 – 2013 г. върху 9 курса е Мн.добър (5). Извън статистическите данни може категорично да се заяви, че кандидатът е работил много активно със студентите през всичките си години на академична дейност в НБУ - с консултации, научно ръководство, изготвяне на

индивидуални планове, тюториали по всякакви въпроси, свързани с учебния процес и решаване на административните проблеми и казуси.

III. Административна и обществена дейност.

1. Участие в колективни органи на управление на НБУ. През периода 2005 - 2011 г. Емил Бузов е бил директор на БП “Египтология с английски език” (по-късно само “Египтология”) и МП “Древният Египет в Класическата епоха”, а от 2014 г. е член на програмния съвет на департамент „Средиземноморски и източни изследвания”. От 2012 г. той е член на комисията по акредитация на БФ. Кандидатът е участвал активно в разработване на учебната програма и курсове на програмите, бил е член на комисията, изготвяща докладите за акредитирането на бакалавърската, магистърска и докторска програми по египтология в НБУ.

2. Обществена активност. Емил Бузов е участвал във всички конференции, семинари и сборниците с научни изследвания, организирани от департамент „Средиземноморски и източни изследвания”. От създаването на списание "Journal of Egyptological Studies", издание на Български институт по египтология към НБУ, е негов секретар. От 2005 г. той е организирал “Пътуващия семинар в Египет”, от които са проведени седем посещения на Египет от студенти по египтология. Той е един от организаторите на лятно училище по египтология “Царската власт в Древния Близък Изток”, проведено през септември 2010 г. в Созопол. Забележително постижение на неговите организаторски качества е провеждането на Четвъртия международен конгрес на младите египтолози („Cult and Belief in Ancient Egypt”. Fourth International Congress for Young Egyptologists, Sofia, September 22-25, 2012). Той изнесе главната тежест на организирането на конгреса и участва в него като модератор на една от сесиите. През 2013 г. Емил Бузов участва в организирането на две изложби, посветени на археологическите разкопки в Египет: “Първа българска археологическа мисия в Египет” – Център за култура и дебат “Червената къща” 16-27 септември 2013 г. и в библиотеката на НБУ.

3. Привличане на студенти в програмата. Личните ми дългогодишни наблюдения показват, че кандидатът е работил изключително активно за привличане на студентите в програмите по египтология с организирането на пътуващи семинари, открити лекции, изложби, с личното си обаяние и авторитет сред студентите.

IV. Лични впечатления от кандидата.

Познавам Емил Бузов от 1998 г. като студент в Софийския университет „Св.Кл.Охридски”, посещаваш факултативни курсове по египтология в ЦИЕК към СУ.

Още тогава ми направи впечатление неговата мотивираност да се занимава с египтология и да посвети усилията си на науката. През тези години той нееднократно е изявявал своите качества: последователен и отговорен, способен да работи в екип и да мотивира други хора за постигане на общи цели, ангажиран с проблемите на студентите и всеотдаен в постигането на поставените задачи. Имах удоволствието да бъда научен ръководител на неговата дисертация за образователната и научна степен „доктор”, работил съм заедно с него в много от изброените проекти и активности и мога да заявя, че високата оценка, която поставям за неговите лични качества е напълно мотивирана.

V. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата.

Основната ми препоръка е да публикува основни части от монографичния труд на чужд език, защото засяганите теми биха предизвикали интерес и сред чуждоезична аудитория.

Заклучение.

Цялостният анализ на академичната дейност на кандидата, гл. ас. д-р Емил Митков Бузов, по конкурса за заемане на академичната длъжност доцент, по професионално направление (2.2. История и археология (египтология)), включващ представения за рецензия монографичен труд, приносите му в другите научни публикации, учебната и преподавателска дейност, неговата ангажираност в административната работа за НБУ, ми позволяват категорично да дам положителна оценка за неговата работа и да предложа гл. ас. д-р Емил Митков Бузов да бъде допуснат за избор от Академичния съвет на НБУ.

Дата: 09.12.2016 г.

Подпис:

доц. д-р Теодор Леков